

ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ІДЕЙ СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

Розглядаються філософсько-педагогічні умови становлення особистості, а також тенденції розвитку креативності самореалізації та творчого потенціалу.

Вивчення творчого потенціалу як наукової проблеми важливо для розуміння цілісної природи творчої особистості, механізмів розвитку її креативності та самоактуалізації в професійній і соціальній сферах.

Педагогіка дозволяє отримати найбільш загальне уявлення про проблему творчості, обумовлює шляхи її подальшого розвитку, а з точки зору філософії творчість розглядається як явище й процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні й духовні цінності, як прояв продуктивної активності людського духу. У філософії творча діяльність людини може називатися творчістю лише в тому випадку, якщо вона має якість неповторності й за методами здійснення, і за результатами.

Філософія, розглядаючи творчість як «діяльність, що породжує щось нове, якого ніколи раніше не було», відповідає на запитання, як, взагалі, можлива творчість - як породження нового, чи як сутність творчості. Ці питання тісно пов'язані зі спробами створити «теорію творчості», і мали різне уявлення в історичні епохи.

Вірою в безмірні творчі можливості людини була пронизана вся епоха Відродження. У той же час творчість, насамперед, усвідомлювалася як художня творчість, сутність якої полягала у творчому спогляданні. Звідси характерний для Відродження культ генія як носія творчого початку за перевагою. Саме в епоху Відродження виникає інтерес до самого акту творчості, а разом із тим до особистості художника, виникає рефлексія із приводу творчого процесу, що настільки характерна саме для теперішнього часу. Спільність і різниця підходів до визначення творчості розкривається в зіставленні наукових трактувань. Так, у філософії виділяються три підходи в дослідженні творчості, які розглядаються як результат діяльності, що пов'язаний зі створенням нового: творчий процес; особистісна категорія, пов'язана із саморозвитком.

Перші вихідні принципи творчої діяльності були узагальнені І.Кантом. "Винайти щось, - писав Кант, - це зовсім не те, що відкрити; адже те, що відкривають, передбачається вже існуючим до цього відкриття; але те, що винаходять, не було нікому відомо до майстра, що його зробив". Він виявив специфіку творчості при моральній автономії особистості. Сутність творчості проявляється в продуктивній уяві, що виконує функцію джерела й засобу одержання нового знання.

У XVIII сторіччі І. Кант спеціально аналізував творчу діяльність у вченні про продуктивні здатності уяви. Уяву він трактував як єдність свідомої й несвідомої діяльностей. Тому І. Кант вважав, генії створюють інтуїтивно, несвідомо, подібно тому як створює природа, але з тією різницею, що цей об'єктивний, тобто несвідомий процес є суб'єктивним людини, тому опосередковано свободою людини. І. Кант аналізує творчий процес як один з найважливіших моментів структури свідомості. Творча здатність уяви, за І.Кантом, виявляється сполучною ланкою між різноманітним почуттєвим вражень і єдністю понять розуму в силу того, що вона володіє одночасно наочністю вражень і синтезуючою, об'єднуючою силою поняття. "Трансцендентальна" уява, таким чином, є як би тотожність споглядання й діяльності, загальний корінь того й іншого. Творчість тому лежить у самій основі пізнання – такий висновок І. Канта.

Тому, що у творчій уяві присутній момент довільності, вона є корелят винахідництва, оскільки вже в неї є присутнім момент необхідності (споглядання), вона опиняється опосередковано пов'язаною із ідеями розуму і, отже, з моральним світопорядком, а через нього - з моральним світом.

На думку О.Спіркіна, творчість можна визначити як розумову й практичну діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, встановлення нових фактів, сутностей, закономірностей, а також методів дослідження і перетворення матеріального світу або духовної культури світу. Духовна культура сприяє створенню і самовдосконаленню креативної особистості, а культура зовнішня - саморозвитку природи. Особистість, наче перебуває усередині істини, у процесі пізнавальної креативності через внутрішній світ усвідомлює культуру і творить в її зовнішньому світі. Духовність розкриває особистісний аспект креативності й виступає як принцип самоорганізації творчої особистості. Духовність - це здатність переводити універсум зовнішнього буття у внутрішній всесвіт особистості на етичній основі, здатність створювати той внутрішній світ, завдяки якому реалізується тотожність людини, її свобода від жорсткої залежності перед постійно мінливими ситуаціями“. У цьому сенсі поняття духовного саморозвитку і самовизначення креативної особистості розглядаються як розвиток відкритості до нового досвіду, уміння відчувати взаємозв'язок між своєю власною природою, своїм внутрішнім голосом і явищами, що відбуваються навколо, як розвиток самоідентичності при зіткненні із вищими цінностями.

У свою чергу сучасність трактує творчість не як діяльність або діяння, а насамперед як своєрідне відношення, «у яке людина вступає не стільки своїм діяльним, допоріговим буттям, скільки своїм буттям запоріговим, віртуальним». Креативне відношення приймає дійсність такою, що, якби вона могла бути заново «породжуваною», навіть якщо не вносить у неї нічого нового.

Як бачимо, філософи та педагоги приходять до унікальної гіпотези, припускаючи, що «не з діяльності випливає можливість творчого діяння, а навпаки, саме завдяки до - діяльному і над - діяльному креативному відношенню стає можливим похідне від нього творче діяння, а тому і діяльність взагалі. Не діяльність породжує зі своєї сфери творчість, а, навпаки, властива креативність як над - діяльне відношення, у якому беруть участь запорігові змісти і самого суб'єкта, і позалюдського світу, породжує все нову й нову діяльність».

Також ми можемо розглянути ідею М.Бердяєва про духовність і свободу: «У житті духовному повинне затверджувати максимум свободи. Звідси випливають суб'єктивні права людської особистості: свобода совісті, свобода думки, свобода творчості, достоїнство всякої людини як вільного духу...; етично потрібно визнати, що духовне життя і його цінності стоять ієрархічно вище соціального життя і його цінностей. І сама соціальна проблема розв'язна тільки на ґрунті духовного відродження». Духовна культура сприяє створенню і самовдосконаленню креативної особистості, а культура зовнішня – саморозвитку природи. Особистість, перебуваючи не мов би усередині істини, у процесі пізнавальної креативності через внутрішній світ усвідомлює культуру і творить її в зовнішньому світі. Духовність розкриває особистісний аспект креативності й виступає як принцип самоорганізації творчої особистості (Н.Вишнякова).

«Духовність – це здатність переводити універсум зовнішнього буття у внутрішній всесвіт особистості на етичній основі, здатність створювати той внутрішній світ, завдяки якому реалізується тотожність людини, її свобода від твердої залежності перед постійно мінливими ситуаціями» . Проблема збереження людської творчості – це проблема виховання духовності. Самоорганізація творчої особистості, пов'язана із

самозародженням і самореалізацією креативного початку, повинна бути основою на духовній культурі людини. А духовна культура завжди спиралася на ключові цінності Буття. Інакше кажучи, для процесу розвитку творчої індивідуальності людини важливіше не індивідуальність особистості.

Проблему творчості й творчого потенціалу особистості, що стосується й інших проблем, пов'язаних з діяльністю людини в різних сферах буття, розглядали українські представники «філософії серця» (Г. Сковорода, П. Юркевич, П. Куліш, Г. Бердяєв, І. Франко та інші).

У філософії П. Юркевича, серце – це, скарбник і носій фізичних сил людини, центр її щирсердечного і духовного життя. Воно – основа волі, пізнавальної діяльності душі, морального життя людини. У ньому зосереджуються моральні почуття людини, воно є стрижнем, на якому зазначено природний моральний закон.

Розум, вважає П. Юркевич, має значення світла, яким Бог висвітлює створене життя людського духу. Духовне життя виникає раніше, ніж розум, що є вершиною, а не основою духовного життя людини. На його думку, закон духовної діяльності не поданий силі розуму, а належить людині як готовий, незмінний, Богом установлений порядок морально-духовного життя людини й людства. Цей закон утримується в серці як «найглибша» сторона людського духу.

Логічним завершенням, своєрідним підсумком тривалих пошуків українських мислителів у сфері духовності є Г.Сковорода. Вже сама назва основних його творів свідчить про напрямок і переважний інтерес філософсько-педагогічних пошуків автора. Проте, на відміну від творів своїх попередників Г.Сковорода не просто розмірковує над проблемою духовності, а пропонує ідею серця як центра внутрішнього світу людини, що визначає її індивідуальність. Г.Сковорода постійно підкреслює, що «всяк є те, чие серце в ньому. Всяк є там, де серцем сам».

Поняття «творчий потенціал особистості» як філософсько-педагогічна категорія досліджено досить поверхньо. Проте, на думку І. Шпачинського, «творчий потенціал особистості» як категорія соціальної філософії відбиває вроджену схильність і задатки здібностей щодо якогось виду творчості, які проявляються в сприятливих соціальних умовах і перебувають в основі особливої форми пізнання і перетворення навколишнього світу – творчої.

Тому, сміливо можна стверджувати, що творчий потенціал особистості – це особливий феномен на життєвому шляху людини, це такі якості її індивідуальності, які формуються саме в процесі і результаті її власних творчих зусиль (О.Варламова).

Учені вважають, що творчий потенціал особистості - це основа щирої неповторності людини, її особі особистої й професійної цінності та привабливості для інших людей.

Щоб внутрішній світ людини, її неповторна особистість змогла природно, щиро й відкрито виразитися в її зовнішніх проявах, поведінці, необхідно усвідомити свої особливості, дозволити собі виразити їх і зуміти зробити це щонайкраще. «Для особистості це означає: пізнати своє «Я», позбутися від заборон і табу, дозволити собі бути собою (але при цьому враховувати інше) й оволодівати відповідною технікою самовираження» на основі педагогічної рефлексії.

Кожна людина, будучи унікальною, індивідуально своєрідною, «індивідуальним індивідом», щоб стати особистістю, повинна актуалізувати свою креативність через формування педагогічної свідомості й через певну індивідуально прийнятну форму діяльності (мотивація), домогтися самореалізації як творчої особистості в педагогічній діяльності.

Складність творчого потенціалу особистості обумовлює не тільки важливість урахування філософсько-педагогічних досліджень, але й психолого-педагогічних умов.

Література:

1. Абульханова К.А. О субъекте психологической деятельности. – М., 1973. – 288с.
2. Вишнякова Н.Ф. Психологические основы развития креативности в профессиональной акмеологии: Дисс... доктора психологических наук. -М.,1996. – 420с.
3. Серьожникова Р.К. Основи психології і педагогіки. Рекомендован Мін. освіти і науки України як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. - Київ, 2003. – 243с.